

TARIK BUĞRA'NIN OSMANCIK ROMANINDA KADIN KİMLİĞİNİN İNŞASI

Münire Kevser BAŞ

Giriş

Tanzimat'tan günümüze devam eden modernleşme tartışmalarının farklı cepheleri kurgusal metinlerin içeriğini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Böylelikle Türk edebiyatının ana akımını, uzunca bir dönem doğu-batı dikotomisinin alegorik temsillerle işlendiği kurgusal metinler oluşturmuştur. 1940-50'li yıllardan sonra söz konusu dikotomik kısıkaçtan uzaklaşmaya dönük çabaların bir örneği olarak Kemal Tahir'in, *Devlet Ana* (1967) adlı romanı, daha önceki dönemlerde itibar kaybına uğrayan Osmanlı tarihine bir ölçüde *iade-i itibar* anlamı da taşıyordu. *Devlet Ana*'dan yirmi altı yıl sonra kaleme alınan *Osmancık*¹ romanında ise Tarık Buğra'nın Osmanlı Devleti'nin kuruluş felsefesine Kemal Tahir'den kısmen farklılaşan yaklaşımlar geliştirdiği görülür. Buğra, *Osmancık: Cihan Devletini Kuran İrade, Şuur ve Karakter* başlığında görüldüğü üzere eserde olumlayıcı/yüceltici bir söylem ile kuruluş dönemine odaklanırken aynı zamanda modern zamanlardaki Türk toplumuna bir kimlik teklifi de sunmaktadır.

Tarık Buğra'nın (1918-1994), önce 3 Mart-21 Haziran 1983'te *Tercüman* gazetesinde tefrika edilen ve sonrasında aynı yıl kitap olarak yayımlanan romanı *Osmancık*'ı, beylikten imparatorluğa evrilen Osmanlı Devleti'ni kuran irade ve kimlik bağlamında kurguladığını söylemek mümkündür. Yazarın eserini, tarihî ve “manevi değerleri ile barışık olmayan nesilleri muhatap al[mak]”² ve kolektif bilinçte yer etmiş, millet hafızasında önem taşıyan bir şuur hâlini ortaya çıkarmak ve uzunca bir süredir özgüven sorunu yaşayan

1 Tarık Buğra, *Osmancık: Cihan Devletini Kuran İrade, Şuur ve Karakter*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1983.

2 Ebru Burcu Yılmaz, *Tarık Buğra -İnsan ve Eser-*, Fırat Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü, Türk Dili ve Ed. ABD, Elazığ, 2005, s.158.

Türk toplumuna yeniden bir özgüven aşlamak fikriyle kaleme aldığı anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, *Osmancık*'ta yazarın temel motivasyonunun bir kimlik inşası olduğunu anlamak mümkündür. Nitekim, romanın ilk baskısında başlığın *Osmancık: Cihan Devletini Kuran İrade Şuur ve Karakter* olarak belirlenmesi romanın söz konusu içeriğine gönderme yapar.

Osmancık romanındaki kişi kadrosu incelendiğinde her bir karakterin belli kavramları temsil edecek şekilde kurgulandığı görülür. Romanın merkezinde bütünlüklü bir epik karakter olarak *Osmancık / Osman Beğ* bulunur. Bununla birlikte, akıl ve bilgeliğin temsilcisi Ede Balı, vefa ve sağduyunun temsilcisi Mihail Koses, ilmin temsilcisi Dursun Fakı; yiğitlik, cesaret ve kahramanlığın temsilcileri alplar Konur Alp, Gazi Rahman, Bay Koca, Sungur gibi figürler olumlu özelliklerle kurgulanırken olumsuz nitelikleriyle öne çıkan karakterler ise, kalleşliğin temsilcisi, Kalanoz ile ihtiras ve kıskançlığın temsilcisi Osman Beğ'in amcası Dünder Beğ'dir. Aynı yaklaşımın kadın karakterlerin kurgulanmasında da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda çalışmamızda sadece kadın karakterlere odaklanılacak ve mümkün olduğunca temsil ettikleri kavramlar ve Tarık Buğra'nın idealize ettiği Osmanlı kadınının nitelikleri açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

***Osmancık*'ta Kadınlar**

Malhun Hatun: Aşkın Dönüştürücü Gücü

Genç *Osmancık*'ın Osman Beğ'e dönüşme süreci çerçevesinde kurgulanan romanda *Osmancık*'ın Malhun Hatun'a olan aşkının dönüştürücü işlevinin öne çıktığı görülür. Osman Beğ'in eşi, Şeyh Ede Balı'nın kızı Malhun Hatun, romanda *Osmancık*'ı bütünlüklü rolüyle ve ideal kişiliğini bulmasında bir motivasyon unsuru olarak karşımıza çıkar. Malhun Hatun, *Osmancık*'ın aşkın beşerî düzleminden hareket ederek ivme kazanan ve nihai anlamda kişiselliği aşan bir bilince yani evrensel ve metafizik düzleme ulaşma yolculuğunda önemli bir işleve sahiptir.

Eserde Malhun Hatun'un *Osmancık*'ın ifadesiyle “Zümrüd Anka” olarak sembolize edilen rolünün kaynağında o ünlü rüyanın etkisi söz konusudur: Şeyh Ede Balı'nın tekkesinde kaldığı gece *Osmancık* rüyasında, Ede Balı'dan yükselen ayın (Malhun Hatun) kendi göğsüne girdiğini ve oradan büyüyen çınar fidanının dört bir yana dal budak salarak, dağları tepeleri, ülkeleri gölgelendiren bir rahmet çınarına dönüştüğünü görür. Bu rüya, ilk bakışta Kayı boyunun *Osmancık*'tan Osman Beğ'e uzanacak geleceğini müjdelese de aynı zamanda *Osmancık*'a “hayatın tek ve değerli anlamı”nı hissettiren bir işlev de yüklenir: “Ve ay -Malhun Hatun- sınımsıcak, Osman'ın göğsüne iniyor.

Osman bu sıcaklıkta, hayatın tek ve yaşamaktan değerli anlamını kavlıyor”³ (s. 107) şeklinde vurgulanan bu tecrübe ile birlikte o günden sonra Malhun Hatun’un Osmancık’ın bütün benliğini sardığı ve yalnız bireysel değil aynı zamanda Beğliğin kaderi ile içiçe geçen bir idealin sembolüne dönüştüğü görülür. Nitekim Osmancık’ın, “Tanrım, yüzümü kara çıkarma; beni yarı yolda koma. [...] Bana Zümrüd Anka’mı nasib eyle.” (s. 103) şeklinde sıklıkla ettiği dualar, söz konusu durumu yansıtır.

Osmancık Malhun Hatun’a duygularını açarak evlilik teklifinde bulunur ve Malhun Hatun olumlu cevap verir. Ancak buna rağmen Ede Balı, Osmancık’ın olgunlaşması için bir süre geçmesini bekler. Bir bakıma genç ve toy Osmancık, benliğindeki olumsuzluklardan uzaklaşması ve ruhsal anlamda arınarak “Beğ” olma liyakatini edinebilmesi için, başarıyla tamamlaması gereken bir sınanma dönemine tabi tutulur. Bu nedenle Osmancık’ın Malhun Hatun ile evlenme talebi, Ede Balı tarafından defalarca geri çevrilir:

“Seni kaç kez geri çevirdim. Umarım ilkinde de, sonuncusunda da öfkesiz, gücenmesiz katlanmışsındır. Seni geri çevirişlerimin bana da, sana da, Malhun Hatun’uma da yarayacağını düşünürdüm. Bu düşüncemde yanılmadığımı da umarım” (s. 111).

Dikkat edilirse Ede Balı, Osmancık’ın yoğun aşk duygularını bir tezkiye süreci olarak deneyimlemesini sağlamaya çalışmakta, aşkın dönüştürücü gücünü istenen yöne anlamlı bir şekilde kanalize etmektedir. Nitekim Osmancık bu süreci sabırla idrak eder. Örneğin, Ede Balı’nın tekkesinde tefekkür ve tezkiye hâli üzere iken Malhun’un orada olduğunu bilmekle teselli bulur:

“Orada olmak Osman’a yetiyor; Dursun Fakı’yı, Kumral Abdal’ı görmek ona yetiyor; Ede Balı’nın bir bahçe ötesinde olduğunu ve Malhun Hatun’a bir bahçe beride bulunduğunu düşünmek ona yetiyor. Osman sanki az önce onlardan ayrılmış, az sonra da onlara yeniden kavuşacak gibidir. Kendisine ayrılan odayı sevmektedir. Bu odada içi ısınmakta, rahatlamaktadır. Bu odada düşünmek kolaylaşmakta, gücüne güç katmakta, ona zevk ve sefa meclislerinde arayıp da buldum sandığı hazları, hoşnudlukları vermektedir” (s. 103-104).

Belli bir süreçten sonra talebini tutkulu ve ısrarcı bir dille tekrar Ede Balı’ya iletildiği görülür:

“-Ben, Ede Balı, ıldızlara varacak gidecek yolu bildim. Ben, Ede Balı,

3 Alıntılar romanın ilk baskısından aktarılmaktadır: Tarık Buğra, *Osmancık: Cihan Devletini Kuran İrade, Şuur ve Karakter*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983.

o yolu açmak için ne gerektiğini bildim. Anam Kaf Dağı'nı aşan şehzadeyi anlatırdı. Onun Zümrüd Anka'sı varmış. O yollara Zümrüd Anka gerek, Ede Balı. Benim Zümrüd Anka'm Malhun Hatun'dur; ver ki bana dünyayı küçülteyim, Ede Balı.

Alev alev yanıyordu yüzü. Gözleri çakmak çakmak ve dimdik bakıyordu. Sesi de ona göreydi. Ama sesi de, bakışı da, yüzü de, umulmayacak bir hızla değişti ve o hırstan daha inandırıcı bir yumuşaklıkla, Osman, fışıldadı;

-Ver onu bana. [...]

-Ede Balı, Malhun Hatun'u bana ötesi için ver. Ede Balı, ben Malhun Hatun'u, gayrı, ötesi için isterim. Sana, benim Zümrüd Anka'm odur derim. Ver ki, Oğuz'lar, ıldızlara gitsin" (s. 116-117).

Görüldüğü üzere, belli bir olgunlaşma sürecinden sonra Ede Balı'nın *Osmancık'a* tavrında yumuşama söz konusudur. Ancak Ede Balı'nın, iki gençin kavuşması olmaktan ziyade, genç *Osmancık'ın* "Osman Beğ" olmanın hakkını verebilmesi ve *Kayı'nın* geleceği anlamına gelen bu evliliğin önemi ne vurgu yaparak temkinli ve ölçülü bir üslup ile *Osmancık'ı* uyardığı görülmür:

"Engel çoktur. Çok olsa da aşılır. Amma bir engel vardır ki, onu aşan görülmemiştir. O engelin adı nefis'dir. Nefs'in eline düşen hiçbir yere varamaz. Malhun Hatun helalin olur mu, olmaz mı onu ancak yazan bilir. Amma, ben, olsa da, olmasa da, dilerim, Malhun Hatun senin nefisini ayartmasın, aşılmaz engelin olmasın. Dilerim, sandığın gibi senin Zümrüd Anka'n olsun." (s. 118)

Osmancık belli bir süre sırandıktan sonra Malhun Hatun'a kavuşur ancak bu kavuşma, onun için sadece sevdiği genç kız ile evlenmesi değil, onu ideale götürecek güce kavuşmasıdır:

"Ve, mutluluğu, Malhun Hatun'a sahip olacağından değildir; Malhun Hatun, artık, İtburnu'nda görüp vurulduğu kız değildir; Malhun Hatun, babasının gördüğü o şafak rüyasından gelip kulaklarına yerleşen sözlerindir; soyun sopundur [...]. Osman Zümrüd Anka'sına kavuşmuştur; Osman'ın mutluluğu bundandır ve bunun için dengelidir, ölçülüdür; görev şuurunun ve sorumluluğunun denetimindedir." (s. 121-122)

Roman boyunca, aşkın *Osmancık'ın* beşerî zaaflarından sıyrılması için arındırıcı, ülkü ve ideallerini idrak etmesini sağlayacak güçlü dönüştürücü işlevi, Malhun Hatun kişiliğinde temsil edilmiştir. Ancak sevgi ya da aşkın bir engel ya da tek başına bir amaç olmaması gerektiği yalnız Ede Balı tarafından değil başka sahnelerde de sıklıkla vurgulanır. Nitekim *Osmancık'ın*

annesi Cankız da bu bağlamda öğüt verir: “Sev...Sevgin ayak bağı olmasın.” (s. 153) çünkü hiçbir duygu veya tutkunun, cihan devleti kurma şuurunun üzerinde olmaması beklenir.

Tevekkül ile İdealizm Arasında Bilge Anneler ve Fedakâr Eşler: Cankız, Gökçe Bacı, Ayna Melek, Malhun Hatun

Osmancık'ta kadın figürlerin öne çıkan özelliklerinin başında ideal birer anne ve eş olmaları gelir. Cankız, Gökçe Bacı, Malhun Hatun, Ayna Melek başta olmak üzere tüm kadın karakterlerin söz konusu yaklaşımla yapılandırıldığı görülür.

Osman Beğ'in annesi, Ertuğrul Beğ'in eşi Cankız, “Osman, kendisini at üstünde emziren; heybesinde kendisi, savaşta düşmana sapan savuran, davar sağan, yayık vuran, yün eğiren, halı, kilim dokuyan, aş pişiren, göç düzen, beğ Ertuğrul konaklarını çekip çeviren” (s. 150) bir kadın olarak betimlenir. Cankız, oğlu *Osmancık* ile yakından ilgilenir, bilge kişiliği ve tecrübesiyle oğlunun yanında yer alır, onu destekler ancak gerekli gördüğünde onu dizginleyici bir tutum takınır:

“-Derdin ne ki, söyle de anasını yaksın, sen esen kal, diyen ana, *Osmancığı*nı görür görmez, lafi, işe, aşa, gidişe, dönüşe döküveriyor. Ancak bir seferinde, ana kendini tutamamış, dokundurup taşlamıştır. Osman dokundurmayı bal gibi anlamıştır. İçi kabarmışsa da öfkesini sürdürememiştir; boyun bükümüştür; çünkü camlaşıveren gözleri, kendini at üstünde emziren, at üstünde iller aşan, küçük, büyük savaşlarda düşmana sapan taşı savuran, süt sağan, yayık vuran, kaymak çalan, halı, kilim dokuyan ana hakkını görüvermiştir. Yapabildiği, sadece, yaşamanın yerini alan derdi için anadan umut kesmek olmuştur.” (s. 71)

Cankız oğluna hep güçlü olmayı öğütler, onun yiğitlikte daim olmasını diler. Özellikle devlete layık bir beğ olması için onu yüreklendirir ve destekler. Bu tavrını ölüm döşeginde dahi korur:

“-Ertuğrul beğ oğluna gevşeklik yaraşmaz; saht ol oğul. Dünya budur; günü gelen gider. Deden Süleyman Şah gitti. Fatma anamız gitti. Muhammed Mustafa gitti. Kutluluk, gözü arkada gitmemektedir, oğul. Yüzün kara etme ki, gözüm arkada kalmaya. [...] Sana güvenirim; yanıltmış olma. Ağaların yiğittir, arlıdır, oğul. İlla ben sana güvenirim; yanıltmış olma. Ki, kabrimde rahat yatayım.” (s. 152)

Ölüm anının yaklaştığı son dakikalarda bile gözleriyle Bay Koca'yı arayan Cankız son bir çabayla başını çevirerek “cihan devleti kurma” şuru ile Ertuğrul Gazi'nin eşi ve Osman Beğ'in annesi olarak, ölüm döşeginde torun-

larına gaza duası yapar: “Tanrı anana, babana, gaza günlerini göstere, benim yiğit torunum.” Nitekim “Hep öyle sevmiştin Cankız, torunu Bay Koca’yı.” (s. 221)

Osman Beğ annesinin ölümünden sonra doğan kızına, onun hatırasını yaşatmak üzere “Cankız” adını verir. Bu sahnede dikkat çeken bir başka unsur ise, Osman Beğ’in Malhun Hatun’dan, “Hey benim gücüm kaynağı, iznin olursa adı anam adı olsun” (s. 365) şeklinde izin almasıdır.

Romanda bilge Türk kadını temsil eden bir figür olarak, Uruz Derişin annesi Gökçe Bacı’nın Osman Beğ’e tavsiyelerde bulunduğu görülür. *Osmancık*’ın onun fikrine önem vermesi ve akıl danışması dikkat çekicidir:

“-Gökçe ana, [...] Sen bana şunu dosdoğru söyle ki, soracağımın doğrusu ancak sendedir: Uslanır mıyım, uslanmaz mıyım ben? Uslanır deyenleri de, uslanmaz deyenleri de ko bir yana” (s. 131).

Gökçe Bacı, “Sen uslanman *Osmancık* [...], Bana sorarsan eyi de edersin. Ben *Osmancık* beğ olsun, *Osmancık* uslanmasın diye dua ederim. Bunu da herkes bilir; bilenlerin çoğu da öyle dua eder. Bize bu duayı öğretenler de akli eren kişilerdir.” (s. 133)

Görüldüğü üzere Gökçe Bacı, onun cesur, atak tavrına ve liderlik şahsiyetine güvenini dile getirmekte ve bunun “akıllıca” olduğunu da vurgulamaktadır.

Romanda dikkat çekici kadın figürlerden birisi olan Savcı Beğ’in eşi Ayna Melek, önce gencecik oğlu Bay Koca’yı, sonra da eşi Gündüz’ü şehit verir. Kayıdaki tüm anneler ve eşler gibi şehadetleri mütevekkilane bir suskunlukla karşıladığı görülür. Kalanoz ile yapılan bir savaşta Bay Koca şehit olunca, Söğüt’de dönen Osman Beğ, Malhun Hatun ve Gündüz Beğ ile birlikte Ayna Melek’in yanına giderler:

“Hiçbir şey konuşulmadı. Ayna Melek, Malhun Hatun’u, Savcı Beğ de kardeşlerini kucakladı. Çok kısa sürdü kucaklaşmalar. Malhun Hatun, Orhan’ı Ayna Melek’e verdi. Ayna Melek de ona,

-Sağ ol, dedi; Allah senden razı olsun.

Ve, Orhan’ı öpüp kokladıktan sonra anasına verdi:

-Bahtı gülsün.” (s. 268)

Görüldüğü üzere toplumun ideal birliği bireysel acı, hüznün ya da sevinçlerin üstündedir. Ayna Melek eşini kaybettiğinde de tevekkülle karşılar, ancak bu tevekkül onları pasifize etmez. Kocasının şehit olduğu günlerde hamile olan Ayna Melek’in, babasının evine dönmemesi ve evinde kalıp

hayatla baş edebileceğini açıkça dile getirmesi çarpıcı bir sahne olarak dikkat çekicidir. Gaza dönüşünde eşinin şahadetini dirayetle karşılayan Ayna Melek, eşinin ocağını terk etmeyeceğini beyan eder: “-Saruyatı erimin evini, çadırını komam ben. Banu Çiçek Saruyatı erimin, yiğit babasının evinden, çadırından gelin gitsin dilerim. Bu evi, bu çadırı ben çekip çevirmişimdir. Gücüm yeterdir.” (s. 286)

Osman Beğ’in tamamen Beğliğin önceliklerini merkeze alan ve kendi kişisel hayatında mütevazı bir yaşam süren tavrı Malhun Hatun’da da görülür. En çok misafir onun evinde ağırlanır, en çok o çalışır, en fazla fedakârlık gösteren odur ve gösteriştan uzak, kısıtlı imkânlarla gündelik yaşamını sürdürür. Kayı’nın tüm kadınları acılar karşısında büyük bir tevekkülle sabır gösterirler ve idealleri onların yaşama tutunmalarını sağlar.

Toplumsal Hayatın İçinde Kadınlar: Hafize Gülşık, Savaşan Aybike

Osmancık romanında sunulan toplumsal ortamda kadınların hayatın içinde, temel görevi ve hedefi “gaza etmek” olan erkeğin yanında ama nispeten ikincil bir konumda olduğu söylenebilir. Bazı sahnelerde yazarın vurgulamak istediği kimi durumlar dikkati çeker. Örneğin, Kayı’nın genç kızları, eşlerini kendileri seçmektedir. Bunu temsil eden bir ritüel, genç kızların evlenmek istedikleri delikanlılara “ergen alı kaftan” göndermeleridir. Örneğin, Banu Çiçek, ağaBeği Bay Koca ile evlenmesini istediği Emine’ye gider ve “Hey benim ahret kardaşım, ergen alı kaftanını ver ki, ağam Bay Koca’ya götüreyim” (s. 253) diyerek onu cesaretlendirir. Böylelikle Emine’nin evlenme irade ve arzusu Bay Koca’ya açıkça iletilmiş olacaktır.

Kadınların kamusal hayatın içindeki rollerini vurgulayan bir başka sahne ise, hafize bir hanım olan Gülşık’ın, Kur’an okuması, dinî ritüellerde aktif rol almasıdır:

“Osman, Kulacahisar’dan döndüğü zaman Gülşık Hatun, Cankız’ın başucunda, Kur’an okuyor, ötekiler de başları eğik, gözleri yumuk, dua ediyordu.” (s. 222)

“Toplantının sonunda, Gülşık bacı ilahiler okudu ve bu ilahilerde, Banu Çiçek dahil, hepsi katıldı.” (s. 237)

Genelde erkeklerin yerine getirdiği bu türden faaliyetlerin bir kadın tarafından icra edilmesi, yazarın, kadınların dindarlıklarının kamusal ortamlarda bulunabileceği şeklindeki yaklaşımından kaynaklanmaktadır.

Dikkat çekici bir başka durum ise romandaki mütevekkil, itaatkâr kadınların gerektiğinde bir savaşçıya dönüşebilmeleridir. Örneğin, Osman

Beğ'in Bilecik ile yaptığı savaşta kadınların da silah kullanarak mücadele ettikleri görülür.

“Üç Bilecikli onlara saldırmakta, İlmış kılıcıyla, Aybike de çomakla karşı koymaktadır. Sırtlarını öküzlere vermişlerdir. Osman Gazi Han Benlibozun başını çeviriyor. Mahmuz basıyor; ama gerek kalmamıştır, çünkü Orhan'ın, Aybike'ye kılıç salan Bilecik'linin kolunu uçurduğunu görüyor. Aynı anda da, ve Osman Gazi Han oraya ulaşırken, serbest kalan Aybike, çomağını, İlmış'a salan öteki Bileciklilerden birinin kafasına indirmiş, onu devirmiştir.” (s. 394)

Görüldüğü üzere, savaşmak ve yönetime doğrudan katılmak gibi alanlardan uzak bulunmakla birlikte kadınlar toplumsal hayat mekanizmasının belli alanlarında aktif olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

Töre'ye Riayet / Toplum Menfaatlerinin Bireysel İsteklerin Üzerinde Tutulması: Kutlu Melek-Gazi Rahman

Romandaki kadın ve erkeklerin toplumun ortak hedef ve menfaatlerini zedeleyecek herhangi bir tasarrufta bulunmaktan kaçınma konusunda ittifak hâlinde oldukları görülür. Töreyle riayet ve devlet büyüklerinin kararlarına sonuna dek itaatte yüksek hassasiyet söz konusudur. Romanda bu konunun sıklıkla vurgulandığı görülür. Biz burada sadece kadınların da doğrudan bulunduğu iki sahneyi örnek olarak değerlendireceğiz.

Kayı ile ilişkilerinde sorunlu Beğliklerden birisi olan Dodurga'nın Beği Kara Güne'nin yeğeni Kutlu Melek ile *Osmancık*'ın yoldaşlarından Gazi Rahman arasında bir gönül yakınlaşması olur, ancak bu iki Beğlik birbirinden kız alıp vermemektedir. Her ne kadar Kutlu Melek, ısrar etse de aileler bu evliliğe razı olmaz. Kayının gençleri Gazi Rahman'a “kızın gönlü sende, var kaçır” dese de, Ertuğrul Gazi ve yoldaşları Gazi Rahman'ın babasına durumun hassasiyetini bildirmişlerdir: “Dodurga ile Kayı'nın dostluğu zaten pamuk ipliğine bağlıdır ve Kara Güne bu ipi koparmaya bahane aramaktadır” (s. 167). Bu nedenle Osman Beğ, Gazi Rahman yoldaşını uyarır:

“Ve Gazi Rahman, az önceye, yani, Osman Beğ, o karpuz avuçlayan elini omzuna bastırıp da;

-Yoldan ayrılma, diyene kadar, dünya küskünüdür.

Ve, ancak az önce;

-‘Uyandım’ demiş, uyanmıştır.

Artık beğ'in yoldaşdır o. Bundan sonra İnönü, ya da Harman Kaya yollarındaki ve gecelerindeki sesini, artık bulamayacaksa da artık Kutlu Melek yoktur.

Gazi Rahman, gene türküler çıkaracaktır; eski türkülerini çıkaracaktır.

Ve dinleyenler, her ne kadar;

-Sesi daha bir güzelleşti, deseler de, Gazi Rahman, sesini değiştirenin Kutlu Melek olduğunu, artık, bir kerecik bile, düşünmeyecektir. Kutlu Melek... Yüzü güneş esmeri, gözü menekşe moru, kumral saçları belikli gökçe gonca artık yoktur.” (s. 168)

Görüldüğü üzere, Gazi Rahman Osman Beğ’in uyarısını dikkate alır ve Kayı büyüklerinin emrine itaat eder.

Töreyle itaat konusunun başka bir sahnede de benzer şekilde vurgulandığı görülür. Osmancık Malhun Hatun’a ilgi duymaya başladıktan sonra ilk konuşmalarında onunla evlenme isteğini dile getirince Malhun Hatun’un, kendisi olumlu bakmakla birlikte, “töreyle itaatten uzaklaşmayacağını ve atasının anasının sözünden çıkmayacağını” özellikle vurguladığı görülür:

“-Sana soğuk değilim. Olmayacak işe kalkışıp beni kendinden soğutma; ölüme sahip olmaya gitme. Babamın aklına yatmaya git. Ben törenin ve anamın ve atamın sözü dışına çıkamam. İşin babamladır.” (s. 65)

Osmanlılara Gönülden Bağlı Bizanslı Kadınlar: Zoe, Evdoksiya, Holofira

Romanda, konumu gereği Kayı’nın sıklıkla Bizans beylikleri ile siyasi ve toplumsal ilişkiler içinde bulunduğu görülür.

Osman Beğ’in yakın dostu Köse Mihâl’in kızkardeşi Zoe, Osmancık’a özel bir ilgi duyar. Osmancık’ın Malhun Hatun’u görmesinden önceki dönemde Zoe, Osman’a duygusal yakınlık hissettiğini belli etse de Osman’ın ona bağlanmadığı, hislerini “geçici bir heyecan” olarak nitelediği görülür (s. 47). Osman Beğ’in hasmı Kalanoz ile evlenen Zoe, evlendikten sonra da ilerleyen zamanlarda ona yardım edecektir.

Romanda en fazla öne çıkan Bizanslı kadın karakter Evdoksiya, Osmanlı’nın Aydos kalesi kuşatması sırasında onlara yardım eden bir genç kızdır. Evdoksiya, çok iyi ok atabilen, yiğit, savaşçı bir genç kızdır, hatta onun attığı taşlar Osmanlı askerlerini zor duruma sokmaktadır. Kuşatmanın üçüncü günü Osman Beğ ok atmaya hazırlanırken kızın Gazi Rahman’a büyülenmiş gibi baktığını fark eder. Osman Beğ’e, “O kız yaman taş atar beğ. Ceylan gibi kaçır; iki gündür ok tutturamayız” (s. 297) şeklinde kız hakkındaki bilgi verirler. Aynı günün gecesinde Evdoksiya bir mektup gönderir:

“Mektup, ‘Adım Evdoksiya’ diye başlıyordu; ‘Nikeforos’un yeğeniyim. Sen, ezan okuyan; ben seni düşümde görmüşümdür. Şu yaptığımı bun-

dan yaparım. Aydos kalesini hücumla alamazsınız. Alsanız bile çok zayıf verirsiniz. Yazıktır. Sen şimdi erlerini alıp git. Nikeforos vaz geçtiler san-sın. Sen yarın değil, ondan bir sonraki gece, ay yükselmeden gel. Yanında inandığın sekiz, on erle gel; gün batısındaki burcun altında ol, ki hisarı ben size vereyim.’” (s. 299)

Gerçekten de Evdoksiya söz verdiği şekilde yardım eder ve Osmanlı, Aydos kalesini alır. Gazi Rahman'a düşünde derin bir çukura düştüğünü ve henüz hiç görmediği Gazi Rahman'ın ve onun peygamberinin kendisini kurtardığını anlatınca Gazi Rahman, Osman Beğ'den izin alarak Evdoksiya ile evlenmeye karar verir:

“-Bak a Dursun Fakı; ben kızı Dodurga'dan alır, yengem Ayna Melek çadırına korum. Ayna Melek şehit anasıdır, şehit karısıdır ve dahi, baba yüzü görmeyecek şehit çocuğu bekler. Banu Çiçek dahi kız akran sayıladır. Kız, Söğü'de inene kadar bu çadırda kalır. Söğü'de dahi bir vakit Ayna Melek yengemin evinde kalır. Dil öğrenir, töre öğrenir, Kayı kızı için er nedir, ev nedir öğrenir; çünkü gönül öğrenmeyi kolaylar. Ne dersin?” (s. 315)

Görüldüğü üzere, Evdoksiya önce Kayı'daki yaşam şekline alıştıırılacak, dil öğrenecek ve İslam'ı kabul edecektir. Bu süreçte ona Ayna Melek rehberlik edecektir:

“Evdoksiya ilk ayetleri ve onların anlamını Dursun Fakı'dan dinledi. Onun yardımıyla kelime-i şehadet getirdi ve kendi isteğiyle, Saniye adını aldı. Daha önce, Kutlu Melek'ten “ikinci”nin karşılığını sorup bu kelime olduğunu öğrenmişti: Eşiğine ayak bastığı yeni hayatını ikinci doğum sayıyordu; Evdoksiya, on altıncı yaşına girerken gerçek doğumuna kavuştuğu inancındaydı. Kutlu Melek, bunun da ne demek olduğunu anlatarak Saniye ile ahret kardeşi oldu; “-Benim erim Gazi Rahman'la kan kardeştir, dedi.” (s. 316)

Osman Beğ'in oğlu, Orhan da Yarhisar tekfurunun kızı Holofira ile tanışır ve ona âşık olur, ilerleyen süreçte Holofira da Müslüman olur ve Nilüfer adını alır. Nitekim Bizanslı kadınların Müslüman olarak Osmanlılarla evlenmeleri sıklıkla rastlanan bir durum olarak karşımıza çıkar. İznik'in fethi sırasında bu duruma vurgu yapılır:

“Nitekim, daha o gün, çoğu Müslüman oldu. Orhan Gazi erlerinin çoğu da bu, kimi kız, kimi dul, genç ve güzel İznik'lileri nikahladı. Orhan Beğ Gazi bu evlenenlere İznik'in en güzel evlerini başışladı.” (s. 415)

Sonuç

Osmancık'ta Osman Gazi'nin kimliğinde mecz olmuş "Osmancık+Osman Beğ" formülü dikkati çeker. Gökçe Bacı'nın dilinden ortaya konan bu bakış açısı, hem cesareti, gözüpekliliği, gücü hem de aklı ve sağduyuyu bir arada aktif kılabilen bir yönetici kimliği olarak karşımıza çıkar. Osmancık'ın ölçüsüz kabul edilen ve "dizginlenemez" görünen özellikleri Ede Balı'nın işaret ve yönlendirmeleriyle İslamî ruhsal terbiye ekseninde denetim altına alınır. Böylece Osmancık'ın öfkesini kontrol etmeyi, egosunu yenmeyi öğrenmesi ve kendisini değil milletini önceleyen bir bakış açısı kazanması sağlanmış ve idealize anlamda bir "beğ" figürü olarak inşa edilmiştir. Merkezde her ne kadar Osman Beğ'in kimliği bulunsa da, romanda genel olarak bir kimlik idealizasyonu söz konusudur. Bu idealizasyonun doğal olarak kadınları da kapsadığı açıktır.

Romanda Malhun Hatun başta olmak üzere, Osman Beğ'in annesi Cankız, Uruz Derviş'in annesi Gökçe Bacı, önce oğlu Bay Koca, sonra şehit olan Savcı Beğ'in karısı Ayna Melek ve Kutlu Melek gibi Osmanlı kadınları ile Bizans beyliklerinden kadınların kimlik idealizasyonu çerçevesinde kurgulandıkları görülür.

Malhun Hatun yani "Zümrüd Anka", Osmancık'ın kendi ruhsal gelişim aşamasında sınılandığı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Osmancık'ın ruhsal birtakım aşamalar kaydedebilmesi, hem Malhun Hatun'a kavuşması hem de "beğlik" vasıflarına ulaşması arasında bir müteakabiliyet ilişkisi kurulur. Aşk bir yönüyle terbiye edicidir ve Osmancık'ın tüm idealleri Malhun Hatun'da somutlaştırılır. Başka bir söyleyişle Malhun Hatun, Osmancık'ın gelecekteki hedeflerinin sembolüdür. Malhun Hatun onun sadece sevdiği kadın değil, Kayı'nın geleceği, büyük ideallerinin eksenidir. Dolayısıyla Malhun Hatun aşkın dönüştürücü gücünü temsil eder.

Romanda bütün karakterlerin beyliğin idealleri bağlamında kenetlenmiş bir kadro olduğu görülür. Örneğin eşi ve oğlu ile yakından ilgilenen Cankız'ın, gerektiğinde oğlunu dizginlemeye yönelik davranışlar sergilediği, töreyi ve devletin yararını her şeyin üstünde tutmayı bir ülkü olarak benimsemişliği fark edilir.

Cankız'ın diğer gelini Ayna Melek, önce gencecik oğlunu, sonra da eşini şehit vermesine karşın, bu durumu tevekkülle karşılar ve aile ocağını terk etmeyip yuvasına sahip çıkmayı tercih eder. Tarık Buğra'nın onun bu davranışını yücelttiği görülür.

Genel olarak Osmanlı Beyliği içindeki kadınların toplum içinde kaynaşmış, toplumun idealleri ile bütünleşmiş ve kamusal alanda kabul görmekte oldukları söylenebilir. Örneğin, dinî ritüellerde Kur'an ve mevlit okuyan Hafize Gülşık dikkat çeker. Bir diğer kadın figür Gökçe Bacı ise, açık sözlü ve dobra kişiliği ile bir bilgelik sembolü olarak kurgulanmıştır.

Kadınların hepsinin töreye sadakat konusunda uzlaşa içinde oldukları görülür. *Osmancık* evlenme teklif ettiğinde Malhun Hatun, kendisinin olumlu baktığını ancak babasının kararının esas olduğunu söyler. Cankız, oğlunu töreden uzaklaşmaması yönünde uyarır. Gazi Rahman, Kutlu Melek'i çok beğenmesine ve onunla evlenmek istemesine rağmen, Osman Beğ'in Kutlu Melek'in hasım bir beylikten olmasının Kayı'ya zarar vereceği düşüncesiyle, onu "yoldan ayrılma" şeklinde uyarması sonucu, hem Gazi Rahman hem de Kutlu Melek töreye boyun eğer ve aşklarını unutmaya razı olurlar.

Romanın epik niteliği gereğince tüm yabancı kadınların Osmanlı erkeklerine gönülden ilgi duydukları, onlara yardım ettikleri, kendi kimliklerinden feragat ederek teslimiyet içinde, onların eşi olmayı kabullendikleri görülür.

Sonuç olarak *Osmancık*'taki bütün kadın karakterlerin, Beğlik idealleri ile bütünleştiği, kişilik ve kimliklerini bu bağlam içerisinde kurdukları söylenebilir. Kayı'nın bütün kadınlarının iyi bir eş ve anne örneği olarak temsil edildikleri görülürken Tarık Buğra'nın "cihan devletini kuran irâde, şuur ve karakter" in birbirine kenetlenmiş ideal birliği içinde kadınlar ve erkekler tarafından inşa edildiği mesajını vermek istediğini anlamak mümkündür. Ancak bugünün perspektifinden bakıldığında romandaki kadın karakterlerin ikincil konumunun, ataerkillik tartışmalarına çokça veri sunacak şekilde yapılandırıldığını da söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- BUĞRA, Tarık, *Osmancık: Cihan Devletini Kuran İrade, Şuur ve Karakter*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983.
- BURCU YILMAZ, Ebru, *Tarık Buğra –İnsan ve Eser-*, Fırat Ü. Sosyal Bil. Enstitüsü, Türk Dili ve Ed. ABD, Elazığ, 2005.